



УДК 821.163.41.09:929 Милутиновић, Сима Сарајлија
821.163.41.09:929 Поповић, Јован Стерија
DOI <https://doi.org/10.18485/bratstvo.2019.23.3>

Рад примљен: 18.09.2019.

Рад прихваћен: 20.10.2019.

Оригиналан научни рад

СИМА МИЛУТИНОВИЋ САРАЈЛИЈА И ЈОВАН СТЕРИЈА ПОПОВИЋ

У раду се испитује однос Сарајлије и Стерије, њихови сусрети у животу и књижевном раду. Посебно се истражује њихов однос према политичком деловању у време промене династија Обреновића Карађорђевићима и њихова заједничка борба око термилошког речника у Друштву српске словесности. Анализирају се заједничке теме у књижевном стваралаштву и утицаји или разлике у схватањима поетског исказа.

Сусрет Симе Милутиновића Сарајлије и Јована Стерије Поповића није од историчара књижевности посебно наглашаван, он се сматрао спонтаним и више на маргинама њиховог стваралаштва. За наше песништво важни су сусрети, књижевни и лични, Сарајлије, Стерије и Његоша.

Најранији податак о везама Сарајлије и Стерије јесте да се на драму Јована Стерије Поповића, *Милош Обилић* (Будим, 1828), претплатио у Црној Гори „Симеон Милутиновић, Сарајлија, стихотворац српски”.¹

Нешто раније, Милутиновић је на путу из Котора на Цетиње „више Шкаљарах которска засеока. 1827. года од 12–а до 20–а септем.” написао *Трагедију Обилића*, која ће се појавити тек 1837. у Лајпцигу.

¹ Цензура је одобрила штампање 29. јула 1828, књига је оглашена од Матице српске у Пешти 3. XI 1827, а издао је Јосиф Миловук.

Сарајлија је био Његошев учитељ, а у дужем временском периоду судбина је везивала Сарајлију и Стерију у Србији током рада у Министарству просвете. Милутиновић је био секретар „Попечитељства просвештенија”, а Стерија његов начелник.

Били су по карактеру различити. Први разбарушен, личи на барда, назван чедом „магновенија”. Био је склон тренутним одлукама, са идејама које је брзо напуштао. Други је био систематичан, вредан и упоран, промишљен, покретач многих акција, културних, књижевних, националних, Хораџијевски забринут за судбину српског народа.

Први са несвршеном школом, увек на почетку, други упоран ђак и студент, који је стекао солидно класично западно образовање.

Први је био ислужени ратник, који се бавио упоредо књижевним радом и историјом, који је својим делима овековечио учеснике Првог устанка (у стиху) и Другог устанка (у стиху и прози). Милутиновић је у својим списима приказао обичне људе, ратнике – масу, посебно истичући изразите личности: јунаке, кукавице, кавгације, страшљивце, хероје.

Стерија је посматрао и промишљао историју у сасвим другом виду, али је, поред значајних личности, био окренут и малим људима, грађанима, како у поезији, тако и у прози и драми.

Док се први заносио идеалима, други се борио са свакодневним животом, бавио се практичним радом у области васпитања младих у просвети и науци.

Такве разлике узроковале су сукобе, али су они најчешће разумели један другога.

Стерија је живео и радио у Србији од новембра 1840. до марта 1848. године најпре у Крагујевцу, а онда све време у Београду.

Када је Министарство просвете 1. VIII 1840. расписало конкурс за професора права на Лицеју у Крагујевцу,² Стерија се из Вршца 20. VIII

² Новине српске, 1840, VII, 31 (7. VIII), 256. Поводом тим што ће се почетком идуће школске године 1840/1. у првој половини месеца септембра 1840. год. још једна класа у Луцемуму Књажества Србског завести, у којој ће се правословне науке на матерњем нашем српском језику за једногодишње теченије предавати има; и што је к таково једно лице, које је не само теротически теченије јуридическо с отмјеним успехом совершило, него које је и практическог искуства, које ће се обоје, као и то, каквог је вероисповеденија, колико му је година, каквог је моралног поведенија, и где се до сад и с чим занимао, достоверним од надлежни Власти изданим свидетелствама потврдити морати, у струци јуридическој притјажава нужно, - објављенијем овим позивају се од стране Правитељства Србског родољубиви Срби из соседне Аусријске државе, да кои се под наведеним условима, на преднаведено опредељеније одважити и роду српском услугу учинити жели, такови да се од данашњег дана, до конца текућег месеца августа ове 1840. Попечитељству просвештенија у Књажеству Србији са својим конкурсима, и овима прикљученим нужним горе писаним свидетелствима

1840. јавио молбом, а 4. IX је обавшетен да је примљен. Да би заузео своје место поднео је молбу 16. XI аустријском конзулату у Београду да му се изда пасош за боравак у Србији на годину дана. Постављен је указом од 23. XI за професора Лицеја у Крагујевцу. Већ 27. XI Стерија подноси молбу да му се регулише плата као професору Лицеја у Крагујевцу, а 30. XI декретом је потврђен за привременог професора права на Лицеју у Крагујевцу. Убрзо, 6. II 1841. Стерија подноси молбу да га поставе за редовног професора права на Лицеју у Крагујевцу. После годину дана, 27. XII 1841. Стерија подноси аустријском конзулату у Београду молбу за продужење важности пасоша за још годину дана.³

У време када је Стерија добијао место професора Лицеја, Сарајлија је у изгнанству. Са уставобранитељима напустио је Београд „у два сата после подне” 28. X 1840. и отпутовао у Видин. Ту у избеглиштву, као противник Обреновића, био је све до 18. XI 1841, када је из изгнанства приспео у карантин у Радујевцу.

Стеријина каријера у просветној струци тече у константном напредовању, успелим акцијама и раду: постављен је за члана Главног школског одбора (25. VI 1841), а већ 28. VI 1841. указом је Лицеј из Крагујевца премештен у Београд. Од тада је Стерија у жижи акција за просветно напредовање Србије: са ректором Лицеја Атанасијем Николићем и директором гимназије Григоријем Новаковићем, као члановима комисије, тражи од Попечитељства просвештенија да се штампају уџбеници за гимназије (29. VI); са Атанасијем Николићем и Димитријем Исајловићем подноси Совјету предлог да се оснује Србске науке академија. Кнез Михаило је указ о оснивању Друштва србске словесности потписао 7. XI 1841. године. Следеће године декретом се Стерија поставља за сталног професора природног права на Лицеју у Београду (11. I 1842), а 27. V, указом је именован међу првим члановима Друштва србске словесности (именован је и Сарајлија). Стерија је 31. V присуствовао првом „ванредном заседанију“ чланова Друштва србске словесности, а 8. VI свечаној оснивачкој скупштини Друштва. Од тада је присуствовао свим седницама ДСС. Док Стерија редовно присуствује седницама, Сарајлија 1. VI 1842. моли кнеза Михаила да га ослободи дужности члана.

Док је Сарајлија у вртлогу политичке борбе у Србији (већ од 1839), Стерија је после доласка смерни чиновник: 6. VI 1842. путује у Беч да обиђе српске питомце; предлаже Попечитељству просвештенија да се на Лицеју предаје римско право (17. VI). Приликом Стеријиног боравка

пријавити изволу. Катедра ова сојужена је са следећим условијима и благодејанијама... 1. августа 1840. у Топчидеру. Из Попечитељства просвештенија у Књажевству Србији.

³ М. Токин, *Data Steriana. Књига о Стерији*. Београд. СКЗ, 1950, 371-411.

у Бечу Министарство просвете 27. VI моли Вука Караџића да саопшти Стерији да се припреми за предавање римског права на Лицеју у Београду.

*

Убрзо потом долази до промене династија, Кнез Михајло Обреновић је напустио Србију (27. VIII 1842), а Стерија молио привремено правитељство 26. IX да га не постављају за начелника у Министарства правосуђа и просвете, али га нове власти 26. X именују за начелника Министарства просвете. Од тада су Сарајлија и Стерија заједно у Министарству просвете.

У својству начелника Стерија се стара за побољшање наставе и културе у Србији. Он је тада водио рачуна о стипендијама питомаца у иностранству; позивао наставнике Лицеја да поднесу програме рада у школи; предложио за уредника „Србских новина“ Аћима Марковића (20. XI); поднео Совјету предлог да се распише конкурс за израду средњошколских уџбеника (11. XII, али је то Совјет одбио 15. XII). Позивао је ректора Лицеја и све професоре да сарађују на Додатку „Србских новина“ који је и књижевно гласило, послао је представку Совјету како да се побољша квалитет „Србских новина“ (30. XII 1842).

Током 1843. године Стерија подноси Совјету предлог за зидање нове зграде Лицеј и гимназије у Београду (3. I); предлаже да се нареди окружним начелницима да заштите историјске споменике у Србији (13. XII); шаље препоруку и упутство окружним начелницима да приликом прославе празника Светог Саве, скупљају прилоге за Школски фонд (27. XII).

Стерија 1844. године предлаже усвајање уредбе о заштити споменика; 20. III образује се комисија за преглед Стеријиног пројекта *Устројеније јавног училишног наставленија* у саставу Паун Јанковић–Баћа, као попечитељ, Јован Хацић, Стефан Марковић и Ј. С. Поповић. Комисија је вратила овај пројекат да се допуни и пред новом комисијом Стеријин нацрт *Устројенија јавног училишног наставленија* добио је дефинитиван облик (6. VI).

Веома често Стерија издаје упутства и њему подређеним чиновницима. Тако 3. V издаје наредбу цензору Василију Лазићу да обрати пажњу на језик у „Србским Новинама“.

Посебно се залагао за успешан рад Друштва српске словесности (будуће Академије наука). Дана 10. VII 1844. он у име Министарства просвете моли кнеза да се обнови рад Друштва српске словесности, а већ 1. VIII, на „Главном заседанију“ обновљеног Друштва српске словесности води расправу о програму. Дана 23. IX донет је први просветни закон

обновљене Србије, који је израдио Стерија, под насловом *Промулгација Устројенија јавног училишног наставленија*.

Крајем 1845. године почели су се над Стеријом надвијати облаци нетрпеливости. Почело је сукобом и полемиком са цензором Василијем Лазићем и уредником „Србских новина“ и „Подунавке“ Милошем Поповићем. Стерија их 28. XI тужи Министарству просвете због напада на њега објављеног у 47. броју „Подунавке“.

Године 1846. (18 јануар), Стерија забрањује да се у „Србским новинама“ објави чланак који му је поднео цензор В. Лазић, јер сматра да је неповољан за Кнежевину Србију.

Исте године 28. I *Друштво србске словесности* доноси одлуку да покрене своје гласило под називом „Гласник“.

У борби против Милоша Поповића Стерија 13. II упућује „наставленије“ (упутство) уреднику „Србских новина“, како да уређује лист.

Крајем 1846. године у нападе на Стерију укључио се и „млади доктор“ Милован Спасић, кога ће Стерија описати у комедији *Судбина једног разума*.

Због Стеријиних сукоба, 22. I 1847. Министарство просвете тражило је изјаве њему подређених чиновника: ректора Лицеја, инспектора штампарије као и школских инспектора о томе да ли у своме делокругу рада трпе прогоне и нападе Стерије, како је то у својој тужби тврдио др Милован Спасић.

Већ од доласка у Србију Стерија је својим драмама, критикама и полемикама био присутан у позоришном животу Кнежевине Србије, старајући се за оснивање дилетантског и сталног позоришта. Када је почетни ентузијазам дилетаната посустао, Стерија је 24. VI 1847. дозволио дружини Николе Ђурковића из Панчева, да може давати позоришне представе у Београду.

После Милутиновићеве смрти притисак на начелника Стерију био је тако јак да је он 11. III поднео оставку, која му је уважена 4. IV 1848. године. Последњи Стеријин акт сачињен је од 11. III 1848. У њему предлаже Совјету да се у Србији дозволи потпуна слобода штампе.

На крају чланка *Стерија у Србији (1840–1848)* Олга Мучалица примећује: „Ни Стерија није избегао општем правилу да су велики комедиографи, који вековима разгаљују људе, у основи врло невесела бића. То долази отуда што они умеју да загледају у суштину ствари, тамо где

све постаје сложено и тужно па им се чини да нема лека моралној ругоби човечје природе, као и да се не може сагледати смисао људског битисања. Отуд је Стерија у агонији, растрзан физичким и душевним патњама и већ нагнут над безданом смрти, узвикнуо како је све ништа, ништа и ништа.”⁴

*

За све време битисања у Србији Сарајлија је скромни секретар Министарства просвете, изузев када је спроводио српске питомце у Кијев, и био на путу од 9. VII до краја новембра 1846. године.

О односима Сарајлије и Стерије говоре узгредни записи и архивска грађа.

Сарајлија није био уредан чиновник и често је каснио на посао, а једном га није било три дана. Четвртог дана момак који је стражарио пред Министарством јави Стерији:

– Иде господин Милутиновић, и – можда ће овамо!

Начелник брзо оде столу његову и спусти табак хартије на коме је било написано:

Госп. С. Милутиновићу.

Бити другар дружељубну
О свом лебу – ствар је срца.
Бити точан и приљежан
Дужности је први позив.

Већ три дане Муза стоји.
Ћути перо, пра(х) је пао.
Ко ће Музу да поведе?
Несвршено да соверши?
Кривац своје нек казује.
Како може нек се брани.

⁴ *Стерија у Србији* (1840–1848), Књижевност и језик, 1956, III, 1, 17.

И што лепше с отим боље.

Строгости нас закон учи.

Началник

Ј. Ст. Поповић.

Начелник је тражио изјашњење о одсуствовању са посла. Милутиновић је погледао акт и у продужетку написао одговор:

Било једном омалено дете,
 Сваком добру приљубило својски
 Богобојно и мајке поштовно,
 Зора л' њега спаваћива игда
 Нити нађе, нит' се за то труди.
 У свог зноја кору л' хлепца смаже.
 Ал' кад појми десно иди л'јеве –
 Ка' манито, нити припитује
 Милутина нити Анђелије.

Ђе сам био? А ђе био нисам!!!
 Куд не сиј'о и туда ницао!
 Једно само: у слози до века!
 Млого прошло, а остало мало,
 И то мало већ је дотрајало.
 Па што ће ти да до краја сазнаш?
 Учи друго, има јоште доста
 Чеге не знаш – а ја ни толико.

Симеон Милутинов
 Сарајлија.⁵

Одговор је однео начелнику, спустио га на сто и отишао својим
 ПОСЛОМ.

⁵ А. Гавриловић, *Девет прилога историји српске књижевности у деветнаестом веку. Стерија и Сарајлија: стихови Стеријини и одговор Симин*, Годишњица Николе Чупића. Књ. XXIV. Београд, 1905, 152-153.

Архивски документи не говоре о последицама, којих вероватно није ни било, они су се добро разумели и поштовали.

У *Кондуит* листи персонала за 1844. годину коју је саставио Стерија, за Милутиновића поред осталог пише:

„Какве је способности, тачности и прилежанија у одправљању званични дјела – Способности је познате, а тачности и прилежанија такође познатог.

Какве је нарави, владања и обхожденија – Нарави је добре; владања и обхожденија је доброг.”⁶

У раду Друштва Српске словесности Стерија учествује од првог дана, а Сарајлија после повратка из изгнанства, од њеног обновљења под Карађорђевићима 1844. године до смрти. Тада је покренут и први пројекат овога Друштва: израда термилошког речника. На седницама друштва Стерија је радио активно и креативно на томе, Сарајлија га је подржавао и давао предлоге за неке речи овога речника. Када је наступила критика рада на речнику термина, посрбљавања речи, и када су се томе супротивили Константин Богдановић, Вук Караџић и Ђорђе (Георгије) Николајевић, Сарајлија се ставио на Стеријину страну и упорно бранио израду термилошког речника. Тада је Сарајлија бранио речник од напада Константина Богдановића и Ђорђа Николајевића (псеудоним Партеније Дубајић), а Стерија, под псеудонимом Имјарек од Ђорђа Николајевића. Када су се у ову полемику укључили Петар Матић и Вук Караџић, овај пројекат је доведен у питање. Стерија је у више наставака објавио овај речник у „Подунавци“ и тиме је престала и полемика и израда речника термина.⁷

Одговор Ђорђу Николајевићу (псеудоним Партеније Дубајић) почиње:

„ОДГОВОР НА!...? Sic.

Језикати, или језиковати, у Примор’ју Србскоме, и у Црној Гори значи што и устовати, т. ј. говорити. Науку ону која правила језика или говор показује назива дух народни најправије, и најсвојскије, па и најприје Језиконаука, но будући да је то као сложена ријеч предуга, то јој дух народнега говора избацује оно из сриједе *на*, те остаје језикоука. Но дух народнега говора правећи све краће и глађе ријечи, да су и коренитије, за то укида и оно *у*, али га претвара или у пригласно, као Грци *ау* на *ав* или у самогласно-сложено, као од дјевовати дјевојка, мјесто дјевовка, и

⁶ Архив Србије. МПс, 1844, VI, 116.

⁷ Опширније: С. Војиновић, *Сима Милутиновић Сарајлија у Друштву Српске словесности*, [у зборнику:] *Књижевност и језик у Друштву српске словесности*. Београд, САНУ, 2017, 163-173.

тако излази језиковка или језикојка, т. ј. Грамматика, или ти дојакошња Писменица, по кривопером преводу с Грчкога γραμα, писме, или слово...”⁸

Почетак Стеријиног (под псеудонимом Имјарек) одговора Партенију Дубајићу (Ђорђу Николајевићу) гласи:

„Од онога, кои о каквој ствари суди, навластито о књижевној ствари, захтјева се, да ту ствар разуме, да је мисли онога, којег дјела претреса, сватио, а особито, да је човек изображен и учтив, кои онде, где се обште ползе тиче, колико зна и може, радо приноси не с намјером другога унижавати и грдити, него да се до истине дође, и да се тиме обштој ствари помогне. Г. Партеније Дубаић сасвим је другог реда поборник истине; он је хотјео показати, шта незналица и болестног ума човек учинити може, и у каквом се бједном стању књижество наше находит, кад овакови људи без икакве критике, без учености, само из неке подле несташа о важним стварма сујемудрују; јер да је Г. Дубаић примјечанија своја просто само изјавио, премда су без икаквог основа, не би му нико замерио; рекао, па на том и остало. Али се нашем филистру прохтјело перо своје у жуч умакати, па зато овај безобразлук и заслужује, да му се оно каже, што сљедује...”⁹

Архивски документи говоре и неке непознате епизоде из односа Сарајлије и Стерије.

У књижевном листу „Подунавка” објављена је *Српска народна песма* (из најновијег времена) са следећим стиховима:

Полетеше двије птице вране,
Из Грнаве села поносита,
Са Чумића поља широкога,
Преко гора и преко дубрава,
И планине више Јагодине.
Двије птице ту се сувратише,
Јагодину шејер поздравише,
Вјерном друштву абер учинише,
Јеремији писмо предадоше,
Јербо глава Јагодине беше
И начелник цјелог окружија;

⁸ *Одговоръ на!...?.. sic.* – Подунавка, 1844, II, 46 (11. XI), 184./

⁹ На примјечанија Г. Партенија Дубаића о дјелима Дружства Србске словесности. (Види Народни лист числ. 2. 1845), Подунавка, 1845, № 4 (27. I), 14-15.

Кад он виде, шта му књига каже,
 Гди га књига на мејдан позива,
 Да се брани устав и правица,
 Јеремији мило не бијаше,
 Али му се ино не могаше,
 Брке гризе, оружје полаже
 Одриче се чина и званија,
 Да се прође боја и мејдана.¹⁰

Нападнути у овој песми су били председник крагујевачког суда Јеремија Станојевић и Богдан Ђорђевић. Станојевић је био толико погођен да се обратио Министарству просвете из Крагујевца 17. X 1845. тражећи строге казне за цензора и писца, због нанете увреде и неистинитог приказивања његовог деловања у првим данима уставобранитељске буне.

На захтев Министрства просвете, цензор Василије Лазић је одговорио 24. X, тврдећи да је поменути народну песму цензуришао Стерија још пре његовог постављења на ову дужност. На ову изјаву Стерија је одговорио писмом од 6. XI, да се не сећа да је он одобрио штампање ове песме и да се чуди да цензор не зна шта му је дужност, наглашавајући да он није ништа цензуришао по Лазићевом постављењу на ово место.

У своју одбрану Стерија даље наводи: „Ово потврђује и то обстоителство, што су истом Г. Цензору пређе него је тужба у том смотренију стигла, Г. Секретар Попечитељства Правосуђа Павле Арс. Поповић секретар Апелације Јаков Димшић на Калимејдану у мом присуству шалећи се пребацивали, но он се онда ние изговарао, да сам ја песму цензурирао, него да је то ништа, и да он тога човека, кои се вређа, ние познавао”. Даље наводи изјаву Милоша Поповића: „Учредник у изјасненију под ./.. сам сведочи, да је њему вопросна песма с мојим подписом одавно достављена, а Секретар при прехваљеном Попечитељству Симеон Милутиновић, на кога се Учредник, да му је предао, позива, у изјасненију своје сведочи, да је то било у време врачарске скупштине. Ако дакле будем ја подписао, да се пјесма може печатати, то је морало бити пре височајше издане Књажеске прокламације, о обштем опроштају гласеће, следователна кад се таково што могло печатати”.¹¹

¹⁰ Подунавка, 1845, III, 41 (13. X), 171-172.

¹¹ Архив Србије, МПс, 1845, VI, 37. Јермија Станојевић је други син кнеза Николе из Зеока. Био је веома уважена личност, истакнути државник, совјетник, попечитељ правде и просвете и „полковник”.

Милутиновићева изјава о овој тобожњој народној песми, у целини, гласи:

Изјасненије.

Долеподписани изјаснавам, да је Народна пјесна, печатана у Подунавки, која се односи на Капетана Богдана, и у којој се Г. Јеремија Станојевић, спомиње, у време врачарске Скупштине, мени онде у логору од некога дата, да је у Новине ставим, и ја сам је учреднику још онда предао, кои ми је рекао, да заонда је не може штампати, јер има много други прилога, него да ће он, то с временом учинити. А јесам, ли је дао ја онда цензурирати, или не, тога се не опомињем. У Београду 2^а Ноемврија 1845.

Симеон Милутиновић.¹²

У свом изјашњењу Милош Поповић је навео да је потпис цензуре био Стеријин и да је рукопис добио од њега или од С. Милутиновића. Уједно је изјавио да аутора рукописа не познаје и да је рукопис примио пре годину а можда и више дана. На крају је изјавио да је стих: „Да се за устав крвца лије”, како је првобитно стајало, исправљен руком Стеријиним у „брани устав и правда”, и да је испод песме у рукопису било записано „може се печатати, Ј. С. Поповић”.

На ове изјаве Стерије, Милутиновића и Поповића, Лазић је поновио да он песму није поново цензуришао зато што је она имала потпис цензорски Ј. С. Поповића, истичући: „А што се *времена* тиче, у које је пјесма подписана, само мимогред могу примјетити, да није јоште јасно доказано, да је подписана под врачарском Скупштином, и пре поменутога Књажескога прогласа, што свидјетељство Симеона Милутиновића под .///. стои у противсловију с временом, када гласи, да је о Врачарској Скупштини, којој се време обште зна, Г. Милутиновић предао Учреднику ову пјесму, а учредник је овај топрв 1. марта 1843. год. постао Учредником Новина кром тога и сам Милутиновић не јемствује, за то, да је у време скупштине врачарске дао и цензурирати пјесму, кад ју је давао Учреднику”.

О даљем току ове расправе и о томе како се завршила нема више архивских података. Нетрпељивост која је и раније постојала између Стерије и Василија Лазића се заострила. Улога Симе Милутиновића у овој полемици није сасвим јасна. Да ли је невешто покушао да одбрани Стерију или је он аутор тобожње народне песме? Документи су ови, што се

За време владе Александра Карађорђевића указивана му је пажња за заслуге његовога оца, који је осветио смрт кнеза Станоја, убивши Турчина 1804. године. Када је кнез Милош поново дошао на власт, прогнан је из Србије са целом породицом. Умро је у изгнанству 1869. године. Он је отац познатог полемичара социјалисте, преводиоца и песника Драгише Станојевића.

¹² Исто, Ристо Одавић, V, 195

тиче Милутиновића, интересантни из два разлога: што су једни од ретких у којима се он налази као секретар Попечитељства просвете и што је био веза између Стерије и Милоша Поповића, уредника „Србских новина” и „Подунавке”.¹³

На седницама Друштва српске словесности Стерија је читао 1844. и 1845. неке делове *Реторике*, уџбеника за ученике гимназија и Велике школе. Овај рукопис, који је тих година и добио свој дефинитивни облик остао је у рукопису и први пут га је приредила и објавила Иванка Веселинов 1974. године, старим, предвуковским правописом како је и написана. Друго издање објављено је 1995. али транскрибовано. У *Реторици* је Стерија поклонио пажњу и поезији Сарајлијиној из *Србијанке* у одељку о високом стилу у поезији:

„Високи стил

78. Високи стил захтева снагу ума и велику маштовитост, да би се тако у пуном сјају и величини представиле племените мисли и висока осећања. Узимањем веће слободе у тропима и фигурама, благозвучно скованим и савијеним речима, урањањем у страсти и узбуђења, успињући се мислима у област висprenости, целом саставу се придаје нов, величанствен и, тако рећи, живописан вид. Његов је језик силан, ставови су им периодични или снажни, мисли величанствене. Пример даје Сима Милутиновић:

Размождавче предреро га путем,
 Какав живу не јавио с’ јоште,
 Подобијем циновскога струка,
 На глави му вечне ноћи гербе,
 Око л’ тога свуд овнујски рози,
 А чело му мрак Ераба тмори:
 Зуби су му дијамантни жервни,
 Јер му прождор јаразиви бљује,
 Руке л’, ноге ко слона му њушке,
 Оноклене ленгерскијем кракма,
 Смрт – англество о клин обесио итд.

Прим. 1. Неки мисле да се високи стил добија ако се употребљавају словенске речи. Нема сумње да мање употребљаване, дрско сковане, а према

¹³ С. Војиновић, *Три прилога о Сими Милутиновићу*, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, 1983-1984 (шт. 1987), књ. XLIX-L, св. 1-4, 39-40.

овоме – и словенске у стил умешане речи, много доприносе виспренности; но, оне се морају с разлогом употребљавати, па из тога не следи да писати словенским језиком значи – узвишено писати, нити је српски језик прост, као што су га многи тако називали. Но, необичне мисли, леви периоди, новина у изражавању, благозвучност и украс чине слог високим.”¹⁴

У *Реторици* у одељку бесмислице Стерија је записао:

„Бесмислица (галиматијас), види *Животопис Доситејев* писмо 11, је кад су речи тако замршене, да се никакав смисао не може извести. За пример нам може служити спев у ‘Подунавки’: Цвета саса родиће се Спаса”.

Ова песма у „Подунавки” је анонимна од Ђорђа Марковића Кодера.¹⁵

Занимљиво је да у *Реторици* Стерија доноси и примере из народне поезије, али нигде не наводи име Вука Караџића. За њега је најзначајнији писац Доситеј Обрадовић, кога наводи на великом броју страна.

Јован Стерија Поповић је посебно писао само о тројици писца, под општим насловом *Карактеристика српских списатеља*: Миловану Видаковићу (1852), Павлу Кенгелцу (1852), и (незавршеном тексту) о Сими Милутиновићу Сарајлији, вероватно настао као и претходни 1852. године. Поред ових писаца, Стерија је посветио стихове два владици Стефану Поповићу, Димитрију Исајловићу, Антонију Арноту, Павлу Арс Поповићу, Алексију Везилићу, Миловану Видаковићу и Павлу Соларићу.

Међу Стеријиним рукописима сачувао се и један концепт, покушај рада о Милутиновићу, незавршен, али са мислима које указују да је и он, као и многи савременици, имао критички став према Сарајлијиној поезији, који се упорно одржавао до наших дана, преко поборника филолошке критике, Јована Скерлића и других.

Стеријин спис *Сима Милутиновић* остао је у рукопису, незавршен, а започет је афирмацијом и негацијом:

„Почем су Србљи већ навикнути били чувствовати поезије и уважавати духове лепих производа, почем су многи духови на небу песнословија светлили и блистали, појави се Симеон Милутиновић као метеор са својом *Сербијанком* године 1826, и као обично метеор обрати обште вниманије на се. Особито се младеж опила била његовим производима, хвалила га, крунисала га, и скоро јошт у неким новинама стајало је да је Сима човек кога једва векови рађају. Из овога види се

¹⁴ Ј. Стерија Поповић, *Природно право. Реторика*. Предговор Сима Аврамовић, Београд 1995, 286.

¹⁵ *Исто*, 263-264. О Кодеру видети опширније: С. Војиновић, *Ђорђе Марковић Кодер*, Београд, 2005, 40-42.

како је тешко о Милутиновићу мњеније дати; но ја ћу се потрудити, по праву, које мртвима пристоји, по беспристрастију и истини, о њему као списатељу мој суд изрећи.”

Ово је био амбициозан почетак, али и поред гласа који је о песнику стизао поглавито од младих, читалац ће наћи: „прекрасни углађени и рогобатних стихова; наћи ће за чудо много српски речи и уз њи туђи без нужде; наћи ће јасност и покрај ње највећу замршеност, коју ће слабо ко моћи протолковати; наћи ће природно чувство и највећу афектацију; наћи ће лепо сковане и наћи ће нагрђени речи српски.”

Та мешавина потиче од песниковог настојања да испољи своју индивидуалности, што кључ за разумевање његове поезије.

Стерија потом показује песников физички склоп. Истиче да је телесно био снажан, темперамента „поглавито сангвинског”, да је његов дух црпео снагу из тела, али да је због „сангвинија” оскудевао у зрелом расуђивању. Био је чедо природе и пригрлио је науку, али не да себе образује, него да природу доведе у првобитно стање. Са собом никада није био, никада није схватио упориште од кога ће поћи: „био је чедо магновенија, летио с једног предмета на (други) и осећао и писао како му је магновеније диктирало.” Због тога је у његовом делу, сматра Стерија, произашла она смеша „и ја га с књижевничке стране” могу сравнити „са грудвом руде из здравог окна ископане; ту има злата, али има и бакра и земље, све измешано и непречишћено.” За трајно дело је потребан таленат који ће ову непречишћену руду чистити и глачати, који Сарајлија није имао а није га је тражио.

Стеријин рукопис завршава се питањем: да ли је Сарајлија био геније, али је изостало образложење.

Суочивши се са таквим мноштвом супротности Стерија није могао да настави, а то је појмљиво, јер како је био систематичан и прецизан, он би морао сваку афирмацију и негацију да образложи примерима, а изгледа да се он држао само стихова *Србијанке*, јер је она била најпознатија, и најчитанија, а која је мешавина класицизма, роматизма и реализма својим анегдотским приказивањем стварности.¹⁶

*

У време уставобранитељске буне у Србији, у Београду су живела тројица значајнијих српских песника: Сима Милутиновић Сарајлија, Јован Стерија Поповић и Јован Хаџић. У песништву им је полазиште било исто, класицизам, али су сва тројица закорачили ка романтизму.

¹⁶ Симеон Милутиновић [у књизи:] Ј. С. Поповић, *Песме. Проза*. Нови Сад, 1970, 150-151.

Песници прве половине 19. века, а посебно Милутиновић, сматрали су као доминантним три етапе песничког узношења: *кривицу, очишћење и пут ка обожјењу*. Онај који ствара мора и да пати и на крају овог мистичног чина успева да пројектује људску судбину у просторе космоса и вечности.

Ко је год снажно мислио и снажно осећао уносио је новине у свој језик; ментално стваралаштво се утискује у језик тамо где је постајало језикотворство; обично и окамењено у језику није никад довољно за потребе истраживања снажне поетске личности.

У едицији *Дела Јована Стерије Поповића* Књижевне општине Вршац Миодраг Матицки је приредио две књиге поезије. У првој *Даворје* (Вршац, 1993) приредио је Серијину књигу из 1854. године штапану у Новом Саду. У опширном предговору истакао њен значај за историју приређивања Стеријиних песама од 1880. (Панчево – приредио Ђорђе Поповић Даничар), закључујући да приређивач није поштовао песника, вађ да је песме поређао хронолошким редом следећи историјске догађаје. Када је основана Српска књижевна задруге у првом колу песме Јована Стерије Поповића приредио је Љубомир Стојановић и оригиналне песме поделио у три дела, а у првом најобимнијем држао се распореда *Даворја* из 1854. године. У *Сабраним делима* које је приредио Урош Џонић 1931, у књизи *Песме* нигде се не помиње *Даворје*, и ако из њега преузима песме. Милан Токин је приредио Стеријине песме 1958, и напоменуо да је из целокупног песничког опуса Стерије издвојио само оно „што и данас представља жив прилог нашој књижевности“. Сва ова доцнија издања имала су посебно различит однос према Стеријиним преводима, махом Хорацијевих песама.

Као другу књигу у едицији *Дела Јована Стерије Поповића* Миодраг Матицки је приредио „*Даворје*“ књига друга, планирану, али не издату за Стеријина живота (Вршац, 2002). У предговору *Разна стихотворенија за другу част „Даворја“* Матицки истиче претходнике (Миодрага Стојановића и Душана Иванића), који су сматрали да је чланак *Предговор: О слогомерију српском*, затечен у рукопису у ствари предговор намењен за другу књигу *Даворја*.

У свом предговору Миодраг Матицки је истакао „Стеријин језик и ако није онакав као у Мушицкога, опет је мешовит као и у других противника Вукових... Осим тога у његовом језику има и врло много скованих речи, што ће бити сигурно утицај Милутиновићеве поезије.“¹⁷

На постављена питања шта је за песнике значило одступање од нормативног језика (ковање речи): личну опсесију, естетску намеру, тежњу

¹⁷ Ј. С. Поповић, *Даворја*. Књига друга. Вршац 2002, 72.

једне друштвене групе и је ли оно свесно или несвесно, и данас нисмо близу ваљаног одговора.

Од савременика Милутиновић је осуђиван као нејасан и магловит песник, други умеренији сматрали су да је он песник магије живота и када пева о устаницима.

И Сарајлија и Стерија су најзначајнији сарадници књижевних листова „Додатак ‘Српских новина“ (1841–1842) и „Подунавка“ (1843–1848) и у њиховим стиховима огледају се противуречности. Сарајлија објављује политичку поезију са позиције уставобранитеља: *Разговор два Србина, Честитање Курбан-Бајрама Муса паши 1841, Пјесна уставовачка, Васкрс устава Србије и народње правде* (први, други и трећи), *Ојаклија Зубанова, Муса-ефендији уставовачки попјев, Глас народа српског, Аманет на Делиграду*, итд.

Насупрот томе Стерија пише и објављује мисаону и рефлексивну поезију: *О животу људи (милобрука), Граматика људи (милобрука), Размишљања о новој години (милобрука), Младом моме пријатељу, Спомен Видова дана, Спомен Антонију Арноту, Отечествена песма најрадоснијем у Србији дану имена његове светлости срећно владајућег господара и књаза сербскога Михаила М. Обреновића, Милан и Бојана (балада), Спомен путовања по Долњим пределима Дунава*, итд.

Стерија је долазак кнеза Михаила из Цариграда у Србију поздравео *Отечественом песмом...* у којој има стихова:

Отечеству Он да буде
 Подпор, крило, заштитник;
 Нек му свуда успех труде
 Као цвет краси весне лик.
 Нек Му символ б л а г о с т буде,
 С Њим нек влада п р а в д е чин.
 Даруј боже многа лета
 Нашем Књазу МИХАИЛУ.¹⁸

Песма је објављена анонимно, али је она компонована од Јосифа Шлезингера, и певана јавно.

Сарајлија је као уставобранитељски песник посветио неколико песама кнезу Александру Карађорђевићу, Томи Вучићу Перишићу.

¹⁸ Додатак Српским новинама, 1841, II, 46, 182.

У песми *На долазак с првим прољетошњим паропловом Вучић–Аврамов* 1844, пева:

Срб–Вучића важни глас
 Чуће с' топрв поданас,
 Сви народа у памети
 Аврам ће га разлијети,
 То с' зна и кром сна,
 Србска дружба јесте сродство
 Брезсм'ртника свевјечника
 Оба л' ова ев' нам' снова
 У свем' роду и народу,
 Та у Србству, и ришћанству.¹⁹

Сећајући се репресалија после Катанске буне, Стерија је болесном Вучићу посветио песму *Злочинцу*, а према Владану Недићу она је настала од јула 1855. до фебруара 1856. године.²⁰

Песма почиње стиховима:

Гле како болан на постељи јечи
 Некад беснивши кано тигар звер,
 Пакленим гласом зла му совест звечи
 И муку двојну трпи крвождер.
 Сад се тек душе појављују редом,
 Горко страдаваше од једа му злог,
 Свак својом клетвом, сваки својом бедом
 Трзајућ' совест мужа пакленог.²¹

¹⁹ Подунавка, 1844, II, 35 (26. VIII), 140. И ова песма је певана јавно. О Томи Вучићу Перишићу написао је Милутиновић посебан спис, који је остао нештампан за његова живота. Видети опширније: Радош Љушић, *Сима Милутиновић: „Тома Вучић Перишић”*, Сима Милутиновић Сарајлија. Културно дело и књижевноисторијска улога. Београд, 1993, 393-411.

²⁰ Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, 1958, књ. XXIV, 319-320.

²¹ Седмица, 1856, V, 9 (4. III), 65.

Мило Ломпар и Зорица Несторовић нису без разлога, у књизи *Српска књижевност XVIII и XIX века*, истицали да су најзначајнији песници прве половине XIX века Његош, Стерија и Сарајлија. Исто то али са више аргумената: Зорица Несторовић у расправи *Три песника (Мушицки, Стерија и Сарајлија): слика света* и Мило Ломпар у књизи *Тама, светлост, ништавило* показали су особеност поезије Сарајлије и Стерије и њихов значај за прву половину 19. века.

Зорица Несторовић је у есеју *Три песника* истакла за Стерију: „Питање о души поставиће двојица његових савременика, учитељ и његов ученик, Сарајлија и Његош. Појава нихелизма у *Лучи микрокосма*, који није био познат пре ње... Сарајлија негира и вечност човековог дела и бесмртност његове душе, уједно наглашавајући значај телесног постојања које се смрћу укида. Управо се извесност смрти појављује као мотивациони моменат за слављење тела зато што оно једино у односу и на ум и на душу оставрује своје постојање сада и овде, док се све што је у вези са умом и душом остварује у прошлости или у будућности које су човеку због његове пролазности недоступне.”²² Она је анализирала само *Видински циклус* и епитаф *Хајдук Вељку*, други примери Милутиновићеве поезије, на пример они из *Србијанке* и *Оцаклије Зубанове* показују изнијансиранији став према ништавилу.²³

У наше дане Мило Ломпар је, анализирајући Сарајлијин, Стеријин и Његошев однос према пролазности и ништавилу у песничким исказима показао, истражујући „извесно привилеговано искуство” које се епохално кристалише око умногостручених значења запањујућег Стеријиног „ништа”, око Сарајлијиног иронијски реторичког „шта” и унутар Његошеве парадоксално смирене „усредсређености на Бога”.²⁴

Из свега произилази да су сусрети Сарајлије и Стерије, њихова дружења, њихове полемике, њихова међусобна разумевања и неразумевања били од посебног значаја за обојицу песника, а и за српску поезију уопште.

Станиша С. Војиновић

Архив Српске академија наука и уметности

Кључне речи: Сима Милутиновић Сарајлија, Јован Стерија Поповић, поезија, псалми, удвориштво, однос према смрти, кнез Александар Карађорђевић, кнез Михаило Обреновић, Тома Вучић Перишић

²² Рачански зборник 14. Бајина Башта, 2009, 37-39.

²³ А. Гавриловић, *Бог у поезији С. М. Сарајлије*, Гласник Православне цркве, 1912, XIII, 14 (15. VII), 216-217.

²⁴ *Тама и светлост ништавила*. Центар за српске студије. Бања Лука 2018. Његош, под утицајем свога учитеља најчешће је упитан: Је ли нам разумљива музика, која нас води у више регионе и открива невиђене и непознате светове?

Staniša S. Vojinović*

SIMA MILUTINOVIĆ SARAJLIJA AND JOVAN STERIJA POPOVIĆ

As the two most important poets (besides Lukijan Mušicki and Njegoš) of the first half of the 19th century, their poetry was given an analysis from the viewpoints of difference and similarity. The overlapping of their biographies served as the groundwork for establishing their relations at the time of writing their most relevant poems, when they were in everyday contact. We also analyse Sarajlija and Sterija's joint addresses regarding a terminological dictionary in the Association of Serbian Scholarship, as well as their political views and confrontations with respect to constitution defender Toma Vučić Perišić.

* stanisavojinovic@eunet.rs